

УДК 657.1(073)

Кравченко О.В.

к.е.н., доц. кафедри бух. обліку та аудиту УАБС

Проблемні питання питання розрахунку сумнівних боргів

На сьогодні дебіторська заборгованість разом з виробничими запасами найчастіше складає значну частину в структурі активу балансу підприємств. Виникнення дебіторської заборгованості в певних межах є нормальною ознакою діяльності підприємства, але не в тих випадках, коли відбувається її неконтрольоване зростання і систематичне несвоєчасне погашення. Оскільки створення великих обсягів дебіторської заборгованості викликає низьку платоспроможність підприємства. За даними статистики станом на початок 2003 р. прострочена дебіторська заборгованість в Україні складає 95,59 млрд. грн., що становить 39,5% від загальної суми заборгованості.

Саме тому необхідним є постійне відстеження рівня дебіторської заборгованості і недопущення її значного зростання, з метою отримання якісної і своєчасної інформації про стан розрахунків і прийняття на цій підставі необхідних управлінських рішень. Проблема підприємства не лише у тому, що борги не повертаються, а й у тому, що досить складно оцінити суму ймовірної безнадійної заборгованості, розрахувати резерв для її списання і, тим більше, списати її у податковому обліку.

Огляд численних публікацій щодо питань безнадійної дебіторської заборгованості в економічній пресі, наукових статтях та спеціальних виданнях дозволяє стверджувати про актуальність цього питання.

Більш детально розглянемо питання пов'язані з розрахунком резерву сумнівних боргів. Відповідно до п. 7 П(С)БО 10 дебіторська заборгованість, яка є фінансовим інструментом, включається до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю, крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу [1].

Для визначення чистої реалізаційної вартості на дату балансу обчислюється величина резерву сумнівних боргів. Отже, поняття “резерв

сумнівних боргів” з’явилося з прийняттям П(С)БО 10, але його визначення в жодному П(С)БО чи іншому нормативному документі не наводиться. Взагалі резерв – це певний запас або фонд, за рахунок якого відшкодовуються понесені втрати. На нашу думку, резерв сумнівних боргів – це більше коригуюча стаття, яка, в першу чергу, застосовується для правильної оцінки дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги.

Необхідність створення резерву пов’язана з невизначеністю та загрозою можливих збитків. Завдяки обчисленню резерву підприємство забезпечує виконання принципу обачності – відображає у балансі лише ту дебіторську заборгованість, яка ймовірно буде погашена, принесе економічні вигоди, крім того, розподіляє витрати за періодами. До прийняття П(С)БО 10 заборгованість можна було віднести на збитки лише після закінчення строку позовної давності, тепер підприємство може прогнозувати ці збитки, створюючи резерв сумнівних боргів.

На сьогодні згідно з пп. 8-9 П(С)БО 10 величину сумнівних боргів визначають за допомогою трьох способів: платоспроможності; класифікації дебіторської заборгованості; питомої ваги (рис. 1).

На практиці, запропонована у додатку до П(С)БО 10, методика розрахунку резерву майже не використовується, що свідчить про її недосконалість. Так чимало теоретиків і практиків з обліку пропонують свої методи. Зокрема, Зимній І. пропонує формувати резерв сумнівних боргів лише для тієї дебіторської заборгованості, строк позовної давності якої закінчується в наступному за звітним році [4].

Таким чином, автор дещо звужує поняття „сумнівний борг”, бо до сумнівної він відносить лише ту дебіторську заборгованість, яка вже два роки обліковується на балансі підприємства. При визначенні мети нарахування резерву він не згадує про принцип обачності, а зазначає, що резерв необхідний лише для того, щоб виявити і списати дебіторську заборгованість після закінчення строку позовної давності.

На нашу думку, метод, що пропонується, є дещо спрощеним і не дає

змоги об'єктивно і точно сформувані резерв сумнівних боргів.

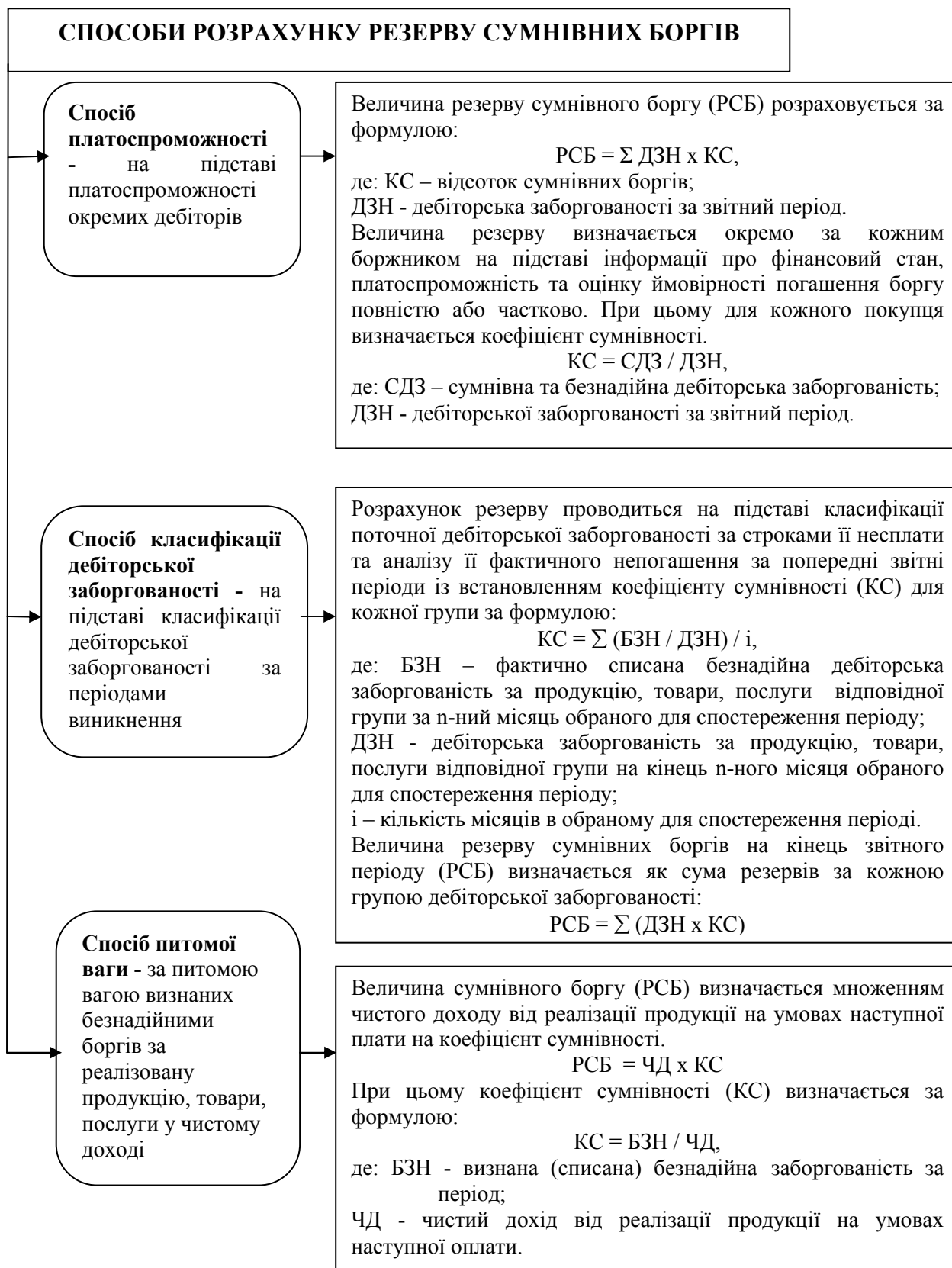

Рис. 1. Способи розрахунку резерву сумнівних боргів за П(С)БО 10

Жолобчук Т. пропонує для розрахунку резерву сумнівних боргів

скористатися методикою, розробленою НБУ. Слід зазначити, що формування резервів для банків є обов'язковим, крім того, розроблена методика практикується не один рік і вже випробувана часом. Для застосування методики НБУ слід спочатку класифікувати дебіторську заборгованість за групами ризику залежно від строків її непогашення згідно з укладеними договорами, а за відсутності договірних умов – залежно від строків її перебування на балансі підприємства. Класифікація дебіторської заборгованості є спільним моментом у розрахунках резерву на підставі П(С)БО та Положення НБУ. Різниця полягає у тому що згідно з П(С)БО коефіцієнт сумнівності розраховується самостійно, виходячи з суми безнадійної дебіторської заборгованості, а в Положенні НБУ розмір резерву у відсотках вже встановлений [3].

Отже, цей метод також має за мету спростити розрахунок резерву, але і він має певні недоліки. По-перше, коефіцієнти, що застосовуються банками доволі значні (0,2; 0,5; 1), а якщо розраховувати резерв за методикою П(С)БО, то коефіцієнт майже ніколи не перевищує 0,4. По-друге, бухгалтерський облік на підприємствах України здійснюється відповідно до П(С)БО, а не Положеннями НБУ чи М(С)БО.

Зупинимося більш докладно на другому методі, тому що спосіб „питомої ваги” ще не набув широкого застосування, а використання на практиці методу визначення резерву виходячи з платоспроможності окремих дебіторів є проблематичним, оскільки необхідні дані про фінансовий стан цих дебіторів. В західних країнах, де більшість контрактів укладаються через товарні біржі і вся інформація доступна, це не є проблемою; чого неможна сказати про Україну, де така практика доступу до фінансових звітів відсутня. Це й звужує можливості його використання тільки для підприємств, які мають обмежене коло постійних покупців, налагоджені довірчі партнерські відносини з ними і достовірну інформацію про їх фінансовий стан.

На думку В. Іванова цей спосіб також є досить важким у технічному виконанні, але ґрунтується на фактичних даних підприємства, які

знаходяться в розпорядженні бухгалтера. З іншого боку, при цьому методі коефіцієнт сумнівності, визначений на основі даних попередніх періодів та по заборгованості інших дебіторів, механічно розповсюджується на дебіторську заборгованість звітного року, що може викликати сумнів у достовірності результату [5].

У всіх інших випадках слід застосовувати метод класифікації дебіторської заборгованості. Розрахунок резерву за цим методом, на нашу думку, потребує певного вдосконалення. Перш за все, це стосується формули розрахунку коефіцієнту сумнівності, яка викликає невпевненість обраною базою розрахунку – знаменником дробу. Так за базу прийнято дебіторську заборгованість на кінець місяця. Економічно і логічно правильно було б розраховувати показник сумнівності як відношення фактично списаної заборгованості за період до початкового сальдо. За таких умов розрахований коефіцієнт даватиме змогу визначати, яка частина заборгованості із непогашеної стає безнадійною, і показник сумнівності набуде економічний зміст.

Враховуючи те, що для визначення коефіцієнту необхідні дані на початок місяця, то в розрахунку, запропонованому П(С)БО, не вистачає даних про сальдо дебіторської заборгованості на початок липня.

Існує ще одна невідповідність. Згідно з П(С)БО 10 коефіцієнт сумнівності слід розраховувати як середньоарифметичну величину коефіцієнтів сумнівності. На наш погляд, більш точним був би розрахунок коефіцієнта як середньозваженої величини. Для цього формулу розрахунку слід представити у вигляді:

$$КС = \Sigma БЗН : \Sigma ДЗН,$$

де: КС – коефіцієнт сумнівності, БЗН – фактично списана за період безнадійна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги відповідної групи, ДЗН – дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги відповідної групи на початок періоду.

Щодо значення розрахованого коефіцієнту, то у П(С)БО вказано про

його, як правило, зростання при збільшенні термінів непогашення дебіторської заборгованості. Проте, Грачова Р. вважає, що це не зовсім так. Коефіцієнт сумнівності може зростати від періоду до періоду, залежно від зростання фактично непогашених боргів по відношенню до загального обсягу заборгованості; а терміни непогашення важливий фактор, але він відіграє дещо іншу роль, зокрема, впливає на показник оборотності капіталу (знижує його, що, звісно, погано для будь-якого підприємства) [2].

Ми вважаємо, що термін непогашення для розрахунку резерву має певне значення. Метод розрахунку резерву сумнівних боргів на підставі класифікації дебіторської заборгованості має в основі поділ заборгованості саме за строками непогашення і коефіцієнт визначається окремо для кожної групи заборгованості, тому твердження про те, що термін непогашення не впливає на значення коефіцієнту є необґрунтованим. Так, у наведеному в П(С)БО прикладі коефіцієнт сумнівності зростає зі збільшенням терміну непогашення, це підтверджує той факт, що ймовірність списання безнадійної заборгованості тим більша, чим більший термін її прострочення чи термін обліку на балансі, якщо строків оплати договором не передбачено.

Розглянувши визначену П(С)БО 10 методику і запропонувавши вдосконалення ми не змінювали період спостереження. У прикладі стандарту обрано період спостереження останні півроку, при цьому коефіцієнт сумнівності знаходиться для кожного місяця, а потім визначається середня величина. На практиці ж рідко яке підприємство кожного місяця списує дебіторську заборгованість і тим більше визначає коефіцієнт. У більшості випадків дебіторська заборгованість визнається безнадійною і списується з балансу після закінчення строку позовної давності, тому ми вважаємо, що доцільно обрати для спостереження і для розрахунку резерву трирічний період. Тим більше, що П(С)БО не визначено конкретний термін і підприємство може вибирати його самостійно, а розглянутий у додатку до П(С)БО приклад не повинен обмежувати свободу вибору бухгалтерів при виборі найбільш доцільного терміну.

Згідно з П(С)БО розрахована величина резерву повинна переглядатися щоразу на звітну дату, тобто щоквартально, залежно від змін суми, складу та сумнівності дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги. Відповідно попередньо створений резерв або збільшується, або зменшується. Слід також враховувати залишки резерву. При цьому коефіцієнт сумнівності можна використовувати протягом декількох звітних періодів. Для виявлення стійких і об'єктивних значень коефіцієнтів іноді доцільно виконати розрахунок за декілька трирічних періодів і розрахувати загальні коефіцієнти за групами.

Таким чином, вважаємо, що запропонована методика розрахунку з аналізом трирічного періоду є найбільш ефективною, економічно обґрунтованою і придатною для використання на практиці. Її застосування дасть змогу правильно і доволі легко розрахувати резерв, що забезпечить вчасне і правильне складання звітності бухгалтерами, при цьому складена звітність буде відповідати всім задекларованим принципам. Користувачі фінансової звітності при цьому матимуть можливість отримати достовірну інформацію про фінансовий стан підприємства.

Summary

In clause the problem questions of the account дебиторской of debts are considered, the normative documents and opinions of the different authors are analysed, and on the basis of it, the possible directions of improvement are offered.

Список використаної літератури

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 „Дебіторська заборгованість // Все про бухгалтерський облік. – 2000. – № 18. – С. 11-12.
2. Грачова Р. Найсумнівніша стаття номеру // Дебет-Кредит. – 2002. – № 3. – С. 17-21.
3. Жолобчук Т. Як визначити сумнівний борг // Дебет-Кредит. –

2002. – № 28. – С. 27-29.

4. Зимний И. Резерв сомнительных долгов – кому нужно это горе? // Облік. Податки. Аудит в Україні. – 2001. – № 10. – С. 51-52.

5. Іванов В. Практичний посібник з обліку дебіторської заборгованості // Все про бухгалтерський облік. – 2000. – № 18. – С. 4-11.

6. Хмара О. Дебиторская задолженность: от А до Я // Вестник бухгалтера и аудитора Украины. – 2002. – № 1-2. – С. 20-23.

Кравченко, О.В. Проблемні питання розрахунку сумнівних боргів [Текст] / О.В. Кравченко // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2004. - №1(16). – С. 58-62.